

НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 33.330.101.8

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2021-5.2>**Вареник І.В.**

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економіки та управління,
Шосткинський інститут Сумського державного університету

Новикова І.В.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економіки та управління,
Шосткинський інститут Сумського державного університету

Мануйлович Ю.М.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економіки та управління,
Шосткинський інститут Сумського державного університету

ІНСТРУМЕНТАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РАХІВНИЦТВА

У статті розглянуто інструментальне забезпечення макроекономічного рахівництва в Україні. Уточнено поняття макроекономічного обліку або національного рахівництва та основні його складові частини. Досліджено способи інструментального забезпечення процесу обліку макроекономічних операцій та проведено їх змістовний аналіз, а також розглянуто процеси становлення та розвитку системи національних рахунків в Україні і доведено важливість зосередження уваги на наявних проблемах та недоліках під час складання національних рахунків, які потребують свого вирішення, а також окреслення шляхів їхнього подолання. Запропоновано застосування методики інтегрованої економічної інформації з рівня первісного бухгалтерського обліку до макроекономічного рівня рахівництва. Уточнено принципи застосування різних інструментів обліку економічної інформації в ході аналізу макроекономічних показників та висвітлено основні принципи застосування СНР в Україні для опису та аналізу економічного процесу на макрорівні.

Ключові слова: інтегрована інформація, національна економіка, рахунки, облік, макроекономічне рахівництво.

INSTRUMENTAL SUPPORT OF MACROECONOMIC ACCOUNTING

Varenik Irina, Novikova Inna, Manuilovich Yurii*Shostka, Institute of Sumy State University*

The article considers the instrumental support of macroeconomic accounting in Ukraine. The concept of macroeconomic accounting or national accounting and its main components are specified. The methods of instrumental support of the accounting process of macroeconomic operations are investigated and their meaningful analysis is carried out. Also, the processes of formation and development of the system of national accounts in Ukraine are considered and the importance of focusing on existing problems and shortcomings in compiling national accounts that need to be addressed, as well as outlining ways to overcome them. The article proposes the application of the methodology of integrated economic information from the level of initial accounting to the macroeconomic level of accounting. In the system of national accounts, which is widely used by industrialized countries, the economy is considered as a whole, without a fundamental difference between material production and services. Reflecting the main economic relationships, the system provides an overall assessment of the proportions and performance of the national economy of material, from a financial standpoint for all institutional units at all levels of the economic mechanism. In our country, the widespread introduction of the SNA into the economic sphere of the economic mechanism is hampered by the limited number of specialists who have this complex subject, both theoretically and practically. Information support and statistical description of the most significant ratios and results of economic activity his section will highlight the basic principles of SNA in Ukraine to describe and analyze the economic process at the macro level, propose new measures to improve national accounting based on existing problems of its information support in matters of preparation and use of budgets of international organizations. The principles of application of various tools of accounting of economic information at the analysis of macroeconomic indicators are specified and the basic principles of application of SNA in Ukraine for the description and the analysis of economic process at a macro level are covered.

Keywords: integrated information, national economy, accounts, accounting, macroeconomic accounting.

Постановка проблеми. Ринкова орієнтація в розвитку України, її інтеграція до загальноєвропейських структур зумовлюють потребу вірогідного, порівняного відображення стану вітчизняного господарства. До того ж інформаційне забезпечення і статистичне описування найзначніших співвідношень та результатів господарської діяльності країни дають їй змогу уникати труднощів у прийнятті рішень на міжнародному рівні, у питаннях складання і використання бюджетів міжнародних організацій.

У системі національних рахунків, яка широко застосовується промислово розвинутими країнами, економіка розглядається як єдине ціле, без принципової різниці між матеріальним виробництвом і наданням послуг. Відображаючи основні народногосподарські взаємозв'язки, система надає загальну оцінку пропорцій і результатів діяльності національного господарства матеріально-речових аспектів, з фінансових позицій для всіх інституціональних одиниць на всіх рівнях функціонування економічного механізму. Отже, в західних країнах такими, що створюють національний дохід, визнаються практично всі учасники виробництва матеріальних благ і надання послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Коло інтересів науковців щодо цієї проблеми є досить широким. Окремі питання інструментального забезпечення макроекономічного обліку були висвітлені в роботах В. Андрианова, О. Боровик [1], І. Гаврилова, В. Гейця [2], М. Кармінського, В. Коноваленко, О. Романовича, Б. Одинцова, В. Ситника, А. Філіпенка [5]. Однак систематизованого переліку заходів оптимізації використання інструментарію на сучасному етапі розроблено не було.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення методів оцінювання економічної інформації відповідно до вимог національного обліку та пошук оптимальних інструментів використання інформаційних ресурсів згідно з потребами бухгалтерського та макроекономічного обліку.

Виклад основного матеріалу дослідження. За існування адміністративно-планової економіки традиційною макроекономічною моделлю радянської статистики був баланс народного господарства (БНГ). Він має тривалішу історію, ніж система національних рахунків. У 30-х роках був сформований БНГ, а такого поняття, як «СНР», тоді взагалі не існувало, тому публікація радянських статистиків викликала значний інтерес і стала предметом вивчення. Пріоритет радянської статистики значною мірою є закономірним, бо за планового господарства подібна макроекономічна модель була необхідною. На Заході ще тільки обговорювались можливі підходи до побудови СНР, а в нашій країні модель із таким призначенням створювалась, щорічно розраховувалась і використовувалась у плануванні. Необхідно також відзначити, що така робота активно здійснювалась саме в Україні. З 1960 по 1980 роки формувалися обидві моделі: у країнах із плановою економікою – баланс народного господарства, у країнах із ринковою економікою – система національних рахунків. Організація Об'єднаних Націй визнавала обидві моделі, і лише на початку 90-х років СНР стала по-справжньому домінувати у світі [2].

Як тільки Україна перейшла на ринкову економіку, БНГ себе вичерпав. Гроші обертаються в економіці вільно, не розрізняючи, де закінчується виробнича

сфера і починається невиробнича. Послуги продаються за гроші, як і товари. Банки відіграють у ринковій економіці вагомий роль, а з точки зору БНГ їх ніби не існувало зовсім. Змінилися соціально-економічні умови, вимоги до макроекономічного моделювання, і саме це визначило вибір української статистики на користь системи національних рахунків.

Застосування СНР в Україні з перших років незалежності базувалось на макроекономічних розрахунках, які велися на базі колишньої радянської макроекономічної статистики. Спочатку вони здійснювалися за схемою так званих перехідних ключів, а потім почалися повномасштабні економічні розрахунки за Системою національних рахунків. З 1993–1994 років макроекономічні розрахунки за системою БНГ були припинені, а Україна почала здійснювати перехід на розрахунки згідно із СНР. Серед багатьох вирішених проблем на цьому етапі слід виділити відпрацьовану систему показників СНР і методику розрахунків кожного з них [1]. Одним із пріоритетних напрямів Державної програми було створення системи національних рахунків, включаючи розроблення міжгалузевих балансів за системою національних рахунків, проведення міжнародних порівнянь валового внутрішнього продукту. У 1993 році передбачалося завершення основних робіт із формування системи соціально-економічних показників статистики, вирішення питань про розмежування функцій між державною та відомчою статистикою й обліком, виконання експериментальних розрахунків по Україні, консолідованих рахунків СНР, платіжного балансу [2]. Ведеться постійна робота щодо вдосконалення наявної сьогодні нормативно-правової бази розвитку системи національних рахунків, розробляється проєкт Програми розвитку системи національних рахунків на найближчі роки.

Низка нових показників СНР-93, які розраховуються Держкомстатом України, відкриває можливості для повнішого вивчення розподілу доходів та рівня життя. Це показники фактичного споживання, які включають споживання товарів та послуг, показники скоригованого наявного доходу. Ці показники розраховуються як у поточних, так і в постійних цінах, що дає можливість аналізувати не лише структурні показники, але й показники динаміки цін і фізичного обсягу.

Зі впровадженням у національну статистику системи національних рахунків валовому внутрішньому продукту приділяється першочергова увага як центральному показнику СНР. ВВП країни обчислюється на річній, квартальній і місячній основі, у фактичних і порівнянних цінах. Позитивною особливістю організації СНР в Україні є щомісячні оцінки ВВП, які стають доступними органам управління та громадськості вже на 15 день після завершення звітної періоду і дають змогу максимально оперативно спостерігати економічну динаміку [3].

Вважається, що одними з важливих завдань дослідження проблем використання СНР є аналіз основних показників, які використовуються в системі макроекономічного обліку, та можливість бухгалтерського обліку задовольнити потреби національного рахівництва у достовірній економічній інформації.

Рахунок виробництва є першим у послідовності рахунків, які складаються для інституційних одиниць, секторів та економіки загалом. Оскільки дані про

доходи, які є результатом виробництва, переносяться до наступних рахунків, порядок складання рахунку виробництва може справляти великий вплив на систему національних рахунків. У будь-якому разі інформація про виробництво дуже важлива сама по собі. Загалом виробництво можливо охарактеризувати як діяльність підприємства, яка спрямована на перетворення витрат на випуск продукції. Щоб така характеристика більше відповідала практиці, необхідно чітко визначити зміст понять «витрати» та «випуск» у системі національного рахівництва та оцінити можливість первісного обліку надати відповідну економічну інформацію згідно з вимогами системи. У системі первісного обліку теж існує рахунок «Виробництво», де за Дт рахунку обліковується вихід продукції, а за Кт – витрати на виробництво, проте невідомо, чи відповідає поняття випуску продукції у статистиці поняттю виходу продукції у бухгалтерському обліку, а поняття витрат на виробництво – поняттю проміжного споживання.

Проміжні витрати враховуються та оцінюються у системі на момент, коли відповідні товари та послуги надходять у процес виробництва, а випуск продукції обліковується та оцінюється на момент завершення цього процесу [4].

Деякі товари та послуги, створені у процесі виробництва (зокрема, послуги, які здійсненні у ході допоміжної діяльності), використовуються для інших процесів у рамках тієї ж установи протягом того ж звітного періоду. Такі товари та послуги не залишають межі цього підрозділу, тому не враховуються у складі випущеної ним продукції. Відповідно, продукція – це поняття, яке характеризує не процес виробництва, а виробничу одиницю, тобто підрозділ або підприємство. Випуск продукції повинен розглядатись у контексті рахунку виробництва, який складається для підрозділу або підприємства, а не для виробничих процесів, тому до складу продукції враховуються тільки товари та послуги, вироблені підприємством та використовувани потім за межами цього підрозділу. Коли підприємство складається з декількох структурних одиниць, випуск продукції цього підприємства розраховується шляхом додавання продукції, яка вироблена окремими підрозділами, які його складають.

Для спрощення більшість вироблених товарів та послуг реєструється на момент завершення їх виробництва. Коли виробництво одиниці продукції займає тривалий час, необхідно враховувати, що випуск продукції здійснюється безперервно, та відображати його в обліку як «незавершене виробництво». Готова про-

дукція (у вигляді товарів та послуг) готова для реалізації або поставки іншим інституційним одиницям, тоді як незавершене виробництво за визначенням складається з незавершеної продукції, яка, відповідно, не може бути реалізована на ринку.

Основний принцип обліку зміни запасів полягає в такому: продукція обліковується на момент її виробництва та оцінюється за однією і тією ж ціною незалежно від того, продається ця продукція або використовується іншим чином відразу чи надходить у запаси задля подальшого продажу або використання. Якщо вироблені раніше товари вилучаються із запасів і продаються або використовуються іншим чином, то це не відображається як випуск продукції. Відповідно, товари, які надходять у запаси, повинні враховуватися у діючих тоді базисних цінах, тоді як товари, які вилучаються із запасів, – у цінах, за якими вони потім реалізуються. Таким чином, вартість продажів або іншого використання вироблених раніше товарів нейтралізується від'ємною вартістю товарів, вилучених із запасів.

Висновки з проведеного дослідження. З викладеного матеріалу формуємо такий висновок: поняття випуску як такого у первісному обліку відсутнє. З іншого боку, ми з'ясували, що випуск повинен дорівнювати вартості реалізованої продукції та включати зміну запасів готової продукції. У статистиці під обсягом виробленої продукції розуміють вартісну оцінку фактично виробленої підприємством продукції, продукції (робіт, послуг), виготовленої і відвантаженої (або передбаченої для відвантаження) іншим підприємствам, структурним одиницям цього підприємства, а також продукції (робіт, послуг), виготовленої і призначеної для внутрішнього кінцевого споживання (за винятком продукції, використаної для її подальшої переробки в межах одного виробництва) або інвестування підприємства [1]. Отже, навіть бухгалтерам не зрозуміло, як саме заповнювати відповідну звітність. Бухгалтери зазвичай у графі «Випуск» обліковують лише кількість реалізованої продукції. Працівники ж відділу структурної статистики пропонують додавати до цих даних величину вартості запасів, оцінюючи їх за цінами, за якими вони можуть бути реалізовані в майбутньому, а цього робити не варто, оскільки процес реалізації є стратегічним, а прийняття рішень стосовно цього є прерогативою керівника підприємства, тому досить важливо застосовувати методіку обліку, яка буде задовольняти як первісний бухгалтерський облік, так і загалом макроекономічне рахівництво та облік макроекономічних показників.

Список використаних джерел:

1. Боровик О. Методологічні аспекти функціонування національної економіки і національного ринку. *Економічний вісник*. 2018. № 1. С. 62–68.
2. Геєць В. Економіка України: підсумки перетворень. Харків : Форт, 2011. 122 с.
3. Давидов Г. Бухгалтерський облік : навчальний посібник. Київ : КНЕУ ім. В. Гетьмана, 2002. 88 с.
4. Фаріон М. Макроекономічний аналіз відтворення виробничого потенціалу в умовах ринкових відносин : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.01. Київ, 1994. 22 с.
5. Філіпенко А. Фінансові перспективи України. *Економіка України*. 2015. № 6. С. 11–24.

References:

1. Borovik O. (2018) Metodologicheskie aspekty funkcionirovaniya nacionalnoi ekonomiki i nacionalnogo rinka [Methodological aspects of the functioning of the national economy and national market]. *Economic Bulletin*, vol. 1, pp. 62–68.

2. Geets V. (2011) *Ekonomika Ukraini: pidsumki peretvoren* [Economy of ukraine results of transformations]. Harkiv: Fort, p. 122.
3. Davydov G. (2002) *Buhgalterski oblik* [Accounting: textbook]. Kyiv: KNEU, p. 88.
4. Farion M. (1994) *Makroekonomichniyanalizvidtvorenia virobничого potentialuv umovah rinkovih vidnosin* [Macroeconomic analysis of reproduction of production potential in the conditions of market relations] PhD. Kyiv : Kyiv National Economic University named after V. Hetman.
5. Filipenko A. (2015) *Finansovi perspektyvy Ukraini* [Financial prospects of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*, vol. 6, pp. 11–24.

E-mail: varenik.i@ukr.net